

*О. О. Молодід,
к. е. н., провідний науковий співробітник відділу економіки, організації та управління
будівництвом,
ДП «Науково-дослідний інститут будівельного виробництва», м. Київ*

ПРОЕКТИ З ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ОБ'ЄКТІВ: ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСУВАННЯ В УКРАЇНІ

*О. О. Molodid,
Ph.d., Senior Research Fellow of economics, organization and construction management,
THE STATE «Research institute of building production», Kyiv*

PROJECTS TO IMPROVE ENERGY EFFICIENCY OBJECTS: FEATURES FINANCE IN UKRAINE

Обґрунтовано необхідність реалізації проектів з підвищення енергоефективності об'єктів у житловому секторі. Визначені основні напрями реалізації подібних, на які має спрямовуватися фінансування з державного бюджету. Встановлені основні чинники, що перешкоджають подальшому зниженню енергоємності економіки України. Запропоновано використовувати поняття «енергоефективна культура населення» як економічний термін. Проаналізовані основні форми та джерела фінансування проектів з підвищення енергоефективності об'єктів. У якості основного джерела залучення коштів на подібні проекти в Україні визначені зовнішні кошти, у зв'язку з відсутністю достатнього обсягу власних фінансових ресурсів. Доведено, що фінансування проектів з підвищення енергоефективності з власних джерел для вітчизняного ринку нині є дійсно мало реальним. Встановлено, що не дивлячись на потенційні можливості такого зовнішнього джерела залучення коштів як міжнародні гранти їх реальні можливості для України значно менші, порівняно з Європейським ринком. Представлено перелік державних програм та проектів, які спрямовані на фінансування енергоефективних заходів. Встановлено ряд регіональних, місцевих та міжнародних програм, які мають на меті підвищення об'єктів житлово-комунальної сфери.

The necessity of implementing energy efficiency projects in the residential sector facilities. The basic directions of realization of such, which should be directed funding from the state budget. The basic factors that impede further reduce the energy intensity of the economy of Ukraine. Proposed to use the term "energy efficient culture of the population" as an economic term. The basic forms and sources of financing of projects to improve energy efficiency projects. As the main source of raising funds for such projects in Ukraine by foreign funds due to lack of sufficient own financial resources. Proved that finance energy efficiency projects from own sources for the domestic market today is really not very realistic. Established that despite the potential of such external sources as international fundraising grants them real opportunities for Ukraine significantly lower compared to the European market. The list of state programs and projects to finance energy efficiency measures. A number of regional, local and international programs aimed at improving housing and communal services.

Ключові слова: *проект, енергоефективність, житлово-комунальний сектор, фінансування, інвестиції, енергоефективна культура, міжнародні фінансові організації, програма фінансування енергоефективного проекту.*

Keywords: *project, energy efficiency, housing sector, finance, investment, energy efficient culture, international financial institutions, energy efficiency program funding project.*

Актуальність дослідження. Підвищення рівня конкурентоспроможності України на світовій арені та покращення екологічної ситуації в країні є однією із основних вимог сучасності. Досягнення вказаних цілей можливе через збільшення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, в цілому, та підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального сектору, зокрема. А головною умовою успішної реалізації заходів з енергозбереження є своєчасність та достатність залучення коштів інвесторів. Нині розвиток та подальша діяльність паливно-енергетичного комплексу України потребує значних фінансових впливань.

Згідно з Енергетичною Стратегією України на період до 2030 року [1] за базовим сценарієм на заходи з розвитку паливно-енергетичного комплексу передбачено витратити 1821 млрд. грн. (ціни 2010 року), з них на:

- теплову генерацію:
 - o модернізація ТЕС - 170 млрд. грн.;
 - o модернізація ТЕЦ - 22 млрд. грн.;
 - o будівництво ТЕС - 132 млрд. грн.
- системи теплопостачання:
 - o розвиток систем транспортування, розподілу й обліку теплової енергії - 84 млрд. грн.

При цьому, за оцінками Світового банку сектор енергоспоживання країн Східної Європи та Центральної Азії за наступні 20 років має освоїти не менше ніж 1,5 трлн. дол. інвестицій, а загальносвітова потреба становить більше ніж 3 трлн. дол., або 3% загального ВВП [2].

В Україні Державною цільовою економічною програмою енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010-2016 рр. на проекти з підвищення енергоефективності передбачений обсяг інвестицій на загальну суму 28 млрд. євро. [2, 3]. Однак, попередні роки характеризувалися не досягненням запланованих значень фінансування. Так, за 2007-2010 рр. планувалося освоєння інвестицій загальним обсягом 30 млрд. грн., а фактично використано лише третину, а всього 5% з цих коштів – надійшло з місцевого та державного бюджетів [2, 3]. Відповідно, ситуація, що склалася, на вітчизняному ринку енергоефективних проектів вимагає додаткового залучення фінансових інвестицій із альтернативних джерел.

Останні дослідження. Питання залучення коштів на реалізацію проектів з підвищення енергоефективності об'єктів дослідженні в працях Рижкової Г., Вахович І., Масліченко С. та ін. Окрему увагу необхідно звернути на нормативно-правове забезпечення даного питання, яке включає в себе закони України, постанови Кабінету Міністрів, значну кількість міждержавних угод та інструкцій. Не дивлячись на доволі детальне висвітлення в науковій та нормативній літературі даного питання вважаємо за доцільне визначити основні джерела залучення ресурсів на реалізацію проектів з підвищення енергетичної ефективності об'єктів житлово-комунального сектору та надамо їм коротку характеристику, що і є **метою даною статті**.

Вклад основного матеріалу. Основним документом, що регламентує спрямованість економіки України на підвищення енергоефективності є Енергетична Стратегія України на період до 2030 року [1]. Згідно положень вказаного документу, основним показником, що визначає енергоефективність економіки країни є обсяг умовного палива на 1000 доларів ВВП. Для порівняння, вказаний показник в Україні складає 0,55, тоді як для Німеччини та Польщі – 0,15 та 0,19, відповідно. На думку фахівців [1], до основних чинників, які перешкоджають подальшому зниженню енергоємності ВВП України, варто віднести:

- високий ступінь фізичного зносу основних фондів і технологічне відставання в найбільш енергоємних галузях і житлово-комунальному секторі;
- невідповідність між тарифами і цінами на енергетичні ресурси до витрат на їх виробництво;
- низька ефективність функціонування природних монополій;
- високі втрати енергоресурсів при їх транспортуванні до кінцевих споживачів;
- слабе стимулювання споживачів до економного використання енергоресурсів;
- відсутності приладів обліку в більшості кінцевих споживачів;
- низький рівень запровадження енергоефективних заходів, технологій та устаткування як у житлово-комунальному секторі, так і промисловості.

Економне споживання окремих енергоносіїв (газу, електроенергії, нафтопродуктів, тепла) – одне із основних завдань щодо підвищення енергоефективності економіки країни, що може бути, здебільшого, досягнуто за рахунок технологічних важелів. Для реалізації поставленого завдання на державному рівні необхідно розробити низку галузевих програм та проектів, які будуть спрямовані на підвищення енергоефективності та включатимуть в себе комплекс заходів із досягнення намічених цілей з ідентифікацією вартості таких заходів, їх строків та відповідальних осіб за реалізацію намічених заходів.

У зв'язку зі вступом України до Енергетичного Співтовариства у 2011 році, Кабінетом Міністрів України був розроблений Проект Національного плану дій з енергоефективності до 2020 року, який для житлово-комунального сектору України передбачає [4]:

- розвиток та реконструкцію систем теплозабезпечення, на загальну суму 9811,5 млн. грн.;
- реконструкцію та капітальний ремонт житлових будинків із застосуванням енергозберігаючих технологій і обладнання, на загальну суму 9070,6 млн. грн.;
- впровадження енерго- та ресурсозберігаючих джерел зовнішнього світла та систем освітлення, на загальну суму 44,6 млн. грн.

У [3] зазначається, що реалізація проектів з підвищення енергоефективності має ґрунтуватися на ряді принципів, що мають на меті:

- проведення обов'язкового енергетичних менеджменту й аудиту на підприємствах і організаціях усіх форм власності;
- розробку та запровадження механізмів стимулювання зниження загального споживання електроенергії кінцевими споживачами;
- запровадження жорстких стандартів енергоефективності при будівництві та реконструкції будівель та збільшення темпів підвищення енергоефективності існуючих будівель;
- популяризації заходів із підвищення енергоефективності серед населення;
- розвиток ринку енергосервісних компаній.

На нашу думку, вказаний перелік, скоріше є не принципами, а обов'язковими заходами державної енергоефективної стратегії, котрі дозволяють не просто оцінити, але й підвищити рівень енергоефективності житлово-комунальної сфери. Переваги запровадження енергоефективних проектів для окремих громадян, громад та держави в цілому є беззаперечними. Але разом з тим, в реаліях функціонування ринку житлово-комунальних послуг існує велика проблема – відсутність достатніх коштів для реалізації подібних заходів. Виконання цілей, намічених у Енергетичній Стратегії України [1], головним чином визначається можливістю акумулювати і залучати достатні обсяги фінансових ресурсів. А перепони у фінансовій сфері України значно уповільнюють вирішення вказаного завдання.

Ще одна проблема, з котрою стикаються організації, котрі намагаються реалізувати проекти з підвищення енергоефективності у житловому секторі – повне або часткове не розуміння окремих громадян та суспільства в цілому проблеми ощадливого використання енергетичних ресурсів та підвищення енергоефективності житла. Тому, вважаємо за допустиме, використати поняття «енергоефективна культура населення» як економічний термін, що характеризує, з одного боку, економічна спроможність населення підтримувати та реалізовувати енергоефективні проекти, а з іншого – бажання втілювати в життя подібні проекти. Адже, наявність технічних та фінансових можливостей без відповідного бажання мало чого варті.

Далі розглянемо основні джерела надходження фінансових ресурсів на реалізацію проектів з підвищення енергоефективності. Основними серед них є [5] (рис. 1):

- власні кошти підприємств;
- бюджетні кошти;
- ресурси фінансових установ та організацій;
- іноземні інвестиції та кошти міжнародних фінансових організацій тощо.

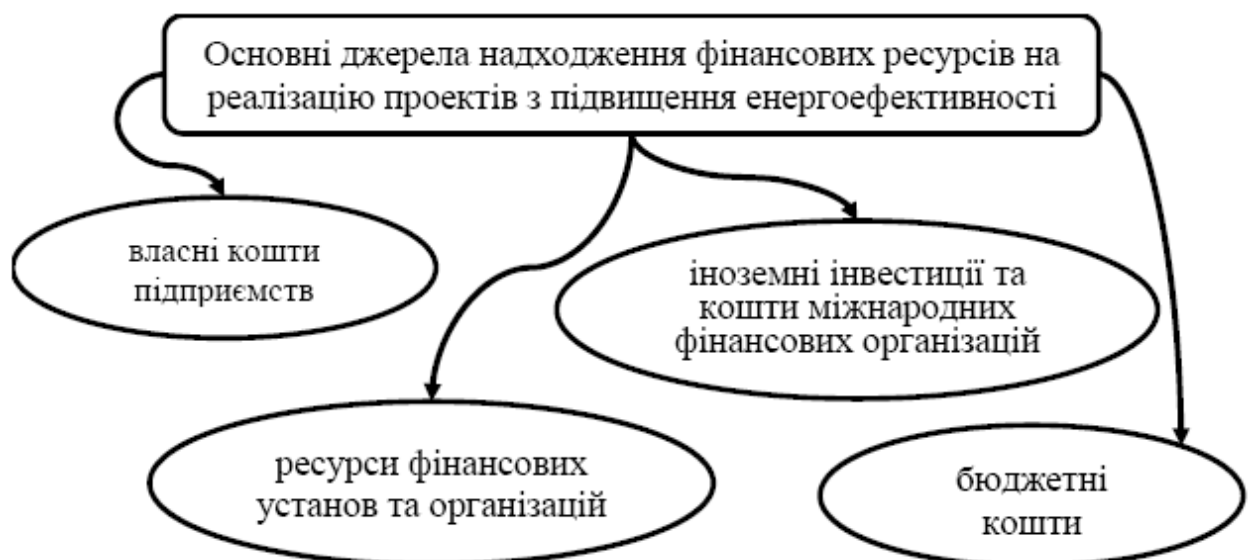

Рис. 1. Основні джерела фінансування проектів з підвищення енергоефективності*

* Систематизовано автором на основі [5]

Необхідно враховувати, що на практиці, зазвичай, реалізація енергоефективних проектів відбувається за рахунок поєднання різних джерел фінансування.

В Україні фінансування заходів на реалізацію енергоефективних проектів може бути реалізовано за рахунок джерел, визначених у Законі України "Про енергозбереження» (№ 74/94-ВР). Даний нормативний документ прямо вказує на можливість використання, в якості джерел фінансування заходів щодо ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів [6]:

1. Державного фонду енергозбереження;
2. власних та позикових коштів підприємств, установ і організацій;
3. Державного бюджету України;
4. місцевих бюджетів;
5. інших джерел.

При цьому, основні форми фінансування класифікують за різними критеріями, серед яких, на нашу думку, варто виділити:

- а) цілі фінансування;
- б) джерела надходження капіталу.

Оскільки основною ціллю фінансування проектів з підвищення енергоефективності є надання ресурсів на реалізацію відповідного виду проектів. Загальна класифікація форм фінансування, залежно від джерел надходження капіталу, може бути представлена у вигляді рисунку 2 [7].

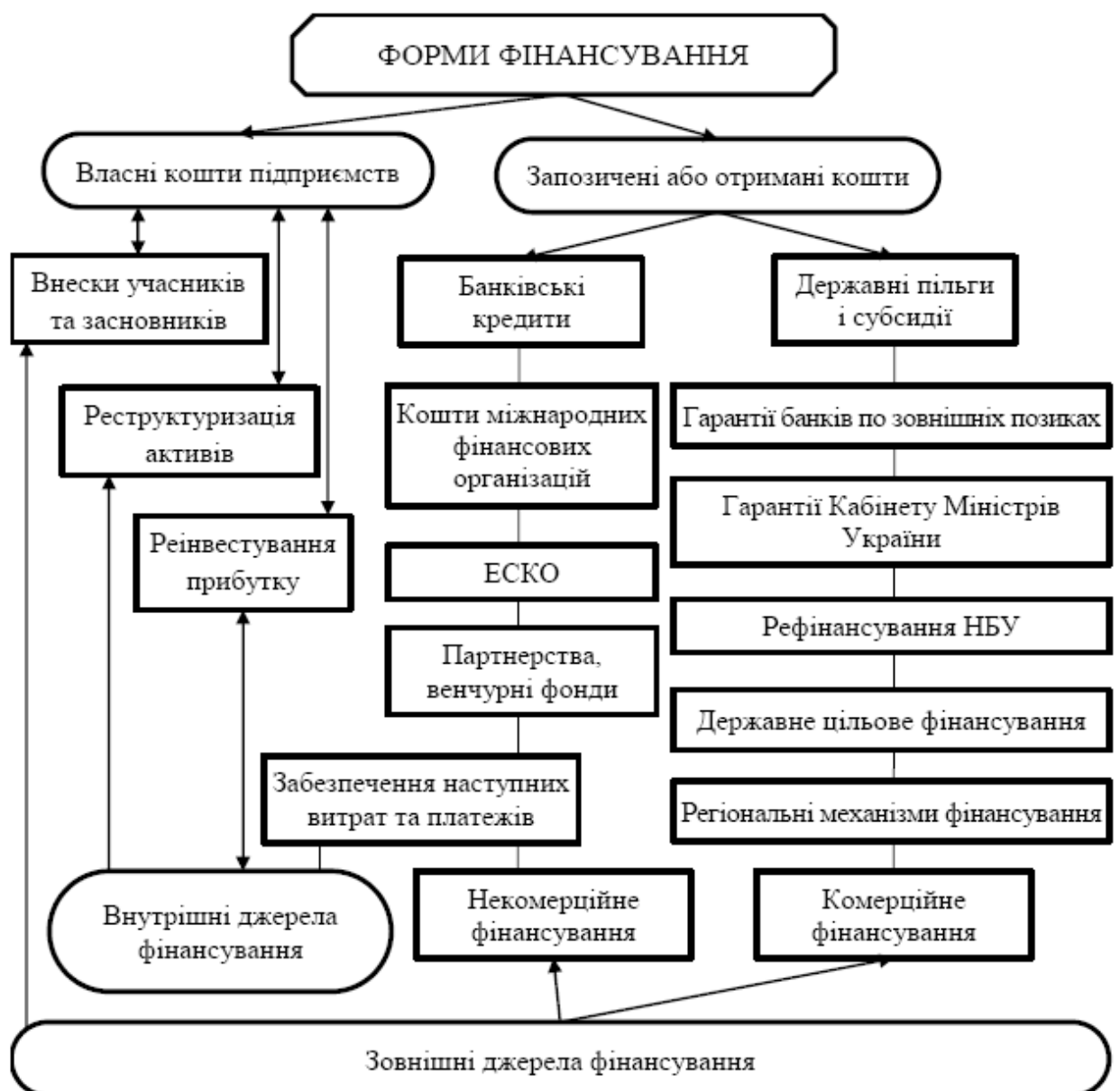

Рис. 2. Форми і джерела фінансування проектів підвищення енергоефективності підприємств *

* Джерело: [7]

У світовій практиці досить поширеним є використання власних коштів підприємства для реалізації короткострокових проектів з підвищення енергоефективності об'єктів. Оскільки, власні кошти підприємств є найбільш дешевим, доступним та надійним джерелом для реалізації короткострокових проектів з підвищення енергоефективності об'єктів. При цьому, більш масштабні проекти, що окуповуються досить довго, зазвичай, фінансуються урядом відповідної країни [2].

В Україні практика фінансування енергоефективних проектів за рахунок власних коштів практично відсутня, оскільки в економіці значна частина збиткових підприємств, про що свідчать дані таблиці 1 [8]. А від так, прибуток суб'єкта господарювання, в якості джерела фінансування різного роду енергоефективних проектів, фактично не може бути спрямований на їх реалізацію, у зв'язку з відсутністю останнього. Тобто, можливості фінансування проектів з підвищення енергоефективності в Україні є доволі обмеженими.

Таблиця 1.
Частка збиткових підприємств в структурі економіки України

Рік	Фінансовий результат до оподаткування, млн.грн.		Підприємства, які одержали прибуток		Підприємства, які одержали збиток		Кількість збиткових підприємств у % до загальної кількості підприємств	
	січень-червень 2015р., млн.грн.	січень-червень 2014р., млн.грн.	млн.грн.	у % до січня-червня 2014р.	млн.грн.	у % до січня-червня 2014р.	січень-червень 2015р.	січень-червень 2014р.
2015¹	-232617,4	-135952,4	171333,1	107,3	403950,5	136,6	42,3	45,4

¹ Дані наведено без урахування результатів діяльності бюджетних установ та тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя і частини зони проведення антитерористичної операції.

У зв'язку з потребою значних інвестиційних коштів на цілі з підвищення енергоефективності та обмеженістю фінансових ресурсів, у цілому, і з таких джерел фінансування як державний бюджет та власні кошти підприємств, зокрема, спонукає підприємства до залучення банківських кредитів, у тому числі, на засадах державно-приватного партнерства та із використанням коштів міжнародних фінансових організацій.

Загалом, кредити, що спрямовуються на реалізацію енергоефективних проектів можна класифікувати за наступними ознаками [2]:

1. розмір: малі, середні, великі;
2. призначення: промислові, інвестиційні, сільськогосподарські;
3. кількість учасників: простий, синдикований;
4. термін надання: короткострокові, середньострокові, довгострокові.
5. відсоткова ставка: фіксована, плаваюча.

На законодавчому рівні розроблено ряд Національних програм та урядових проектів, які спрямовані на фінансування енергоефективних заходів [5], а саме:

✓ компенсація фізичним особам, ОСББ та житлово-будівельних кооперативів вартості проведення енергоефективних заходів, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 231 "Про внесення змін до Постанов Кабінету Міністрів України від 1 березня 2010 р. № 243 і від 17 жовтня 2011 р. 1056" № 231 від 08 квітня 2015 р.;

✓ Програма "Пільгове кредитування юридичних осіб, в тому числі ОСББ, для проведення реконструкції, капітальних та поточних ремонтів об'єктів житлово-комунального господарства", затверджена Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для пільгового кредитування юридичних осіб, у тому числі об'єднань співвласників багатоквартирних будинків, для проведення реконструкції, капітального та поточного ремонту об'єктів житлово-комунального господарства" № 599 від 31 травня 2012 р.;

✓ Програми Державного фонду сприяння молодіжному житловому будівництву.

Варто зауважити, що реалізація двох останніх програм станом на 01 вересня 2015 року тимчасово призупинена.

Окрім державних програм фінансування існують регіональні, місцеві та міжнародні, які мають на меті підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального сектору. За даними інформаційного ресурсу «Теплий дім» таких програм налічується близько 50 [5], загальна структура яких представлена на рисунку 3.

Рис. 3. Основні програми з підтримки реалізації проектів з підвищення енергоефективності об'єктів*

* Систематизовано на основі [5]

Так, **МІСЬКІ ПРОГРАМИ** реалізуються в Львівській, Черкаській, Волинській та Івано-Франківська областях, а також містах Вінниця, Дніпропетровськ, Івано-Франківськ, Кам'янець-Подільський, Київ, Кривий ріг, Рівне, Луцьк, Львів, Тернопіль, Черкаси.

БАНКІВСЬКІ КРЕДИТИ ДЛЯ ОСББ надають банки: ПАТ АКБ "Львів", ПАТ "Мегабанк", АТ "МетаБанк", ПАТ "ОКСІ БАНК", АТ "Ощадбанк", ПАТ АБ "УКРГАЗБАНК", ПАТ "Українбанк".

БАНКІВСЬКІ КРЕДИТИ ДЛЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ можна отримати звернувшись до: УКРЕКСІМБАНКу, ПАТ АБ "УКРГАЗБАНК", ПАТ "Кредобанк", ПАТ "Радикал Банк", ПАТ "Енергобанк", ПАТ АКБ "Львів", АТ "Ощадбанк".

До основних **ПРОГРАМАМ МІЖНАРОДНИХ ДОНОРСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ** відносяться:

- ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ: Партнерство країн Східної Європи з охорони навколишнього середовища та енергозбереження ("Е5Р")
- Ініціатива з енергозбереження в будівлях у країнах Східної Європи та Центральної Азії (ESIB)
- Німецьке міжнародне співробітництво (GIZ);
- НЕФКО, Північна екологічна фінансова корпорація;
- Міжнародна фінансова корпорація (IFC): проект "Енергоефективність у житловому секторі України";
- НЕФКО: DemoUkraine, енергоефективні демопроекти в секторі тепlopостачання України;
- Швейцарське Агентство з розвитку та співробітництва (SDC).

А до **ІНШИХ ПРОГРАМ, МОЖЛИВОСТЕЙ ТА ДЖЕРЕЛ ФІНАНСУВАННЯ** належать :

- Програма Посольства Федеративної Республіки Німеччина у Києві;
- Вознесенський Револьверний фонд підтримки ОСББ та ЖБК;
- Доступне тепло - Фонд енергозбереження м. Бурштина;
- Торговий дім "ЕКОСістем" (Дніпропетровськ).
- Кредитна спілка "Львівська"
- Компанія "ЕкономТепло";
- Кредитна спілка "Фінансова гільдія".

Більш детальну інформацію про можливості та порядок отримання коштів на реалізацію проектів з підвищення енергоефективності, відповідно до обраної програми фінансування, можна звернувшись до відповідної установи або обраного банку.

Окрему увагу потрібно звернути на таку форму фінансування інвестиційних проектів як донорські гранти. Вони надаються підприємствам та містам відповідно до проектів міжнародної технічної допомоги. Зазвичай, фінансування у межах грантів, для країн, що розвиваються, є вкрай обмеженим. А інвестиції надаються в основному на передпроектні дослідження та/або невеликі демонстраційні проекти. Незважаючи на потенційні можливості таких джерел фінансування на потреби енергоефективних проектів, як ресурси іноземних банків та міжнародні фінансові організації нинішній незадовільний фінансовий стан більшості підприємств України (див. табл. 1) нівелюють потенційний інтерес кредиторів до українських підприємствам.

Висновки. На сьогодні в Україні існує досить багато інструментів, котрі дозволяють залучити кошти для реалізації енергоефективних проектів. Також, досить сильно різняться і джерела залучення коштів на реалізацію вказаних проектів. На сьогодні в Україні найбільш актуальним є залучення коштів із зовнішніх джерел, що обумовлено фактичною відсутністю вільних власних коштів у підприємств та організацій. Окрім залучення коштів на енергоефективні проекти необхідно піднімати ще й енергоефективну культуру населення, котра наразі є доволі низькою. Визначені основні програми та механізми залучення коштів в енергоефективні проекти, що нині функціонують в Україні.

У наступних публікаціях вважаємо за доцільне встановити переваги та недоліки окремих програм фінансування та здійснити їх порівняння.

Література.

1. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/accept/FN002747.html
2. Банківське кредитування як джерело фінансування проектів підвищення енергоефективності підприємств [Електронний ресурс] / Рижкова Г.В. // Вісник Запорізького національного університету. – 2012. – № 1(13) — Режим доступу: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-1-2012/214-222.pdf>
3. Державної цільової економічної програми енергоефективності і розвитку сфери виробництва енергоносіїв з відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива на 2010 - 2016 роки [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP150929.html
4. Національний план дій з енергоефективності до 2020 року [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://sae.gov.ua/uk/documents/22>
5. Офіційна Інтернет сторінка інформаційний ресурс з питань підвищення енергоефективності у житловому секторі в Україні «Теплий дім». - [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://teplydim.com.ua>
6. Закон України "Про енергозбереження" [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/find:Закон+України+%22Про+енергозбереження%22/Z007400.html
7. Perridon L. Finanzwirtschaft der Unternehmen / L. Perridon // Munchen: Vahlen, 1999. — P. 344.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua/

References.

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013) Disposal of the Cabinet of Ministers of Ukraine “Energy Strategy of Ukraine till 2030”, available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/accept/FN002747.html (Accessed 15 November 2015)
2. Ryzhkova G.V. (2012) Bank lending to finance energy efficiency projects of enterprises, *Visnyk Zaporiz'koho natsional'noho universytetu*, [Online], vol. 1(13), available at: <http://web.znu.edu.ua/herald/issues/2012/eco-1-2012/214-222.pdf> (Accessed 15 November 2015)
3. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008) Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “The state target economic program on energy efficiency and the development of energy production from renewable energy sources and alternative fuels in 2010 – 2016”, available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/KP150929.html (Accessed 15 November 2015)
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2014) Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine National Action Plan on energy efficiency by 2020, available at: <http://sae.gov.ua/uk/documents/22> (Accessed 15 November 2015)
5. The official site of information resource on energy efficiency in the residential sector in Ukraine "Warm House", available at: <http://teplydim.com.ua> (Accessed 15 November 2015)
6. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine "On Energy Saving" available at: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/find:Закон+України+%22Про+енергозбереження%22/Z007400.html (Accessed 15 November 2015)
7. Perridon L. (1999) “*Finanzwirtschaft der Unternehmen*” Munchen: Vahlen.
8. The official site of State Statistics Service of Ukraine, available at: www.ukrstat.gov.ua/ (Accessed 15 November 2015)

Стаття надійшла до редакції 20.11.2015 р.